

mosan a postbiblikus néber irodalom is megjelent a polémiák asztalainál, a maga speciális problémáival, szemléletével. Az ultraradikális áramlatok felfedezték és felhasználták bizonyos tételeit nézeteik kialakításakor és védelmében. Így a Luthertől Servétig húzódó eszmetörténeti vonal minden pontján ugyanazt a fegyvert forgatták két irányban is. Az egyetemes tudomány a héber nyelv értékelésében egységes álláspontot foglalt el, „lingua primigenia”-ként kezelte. A rabbinikus irodalom szempontjából viszont polarizálódtak a felfogások. Méliusz vonatkozásában kézenfekvő, hogy ő az abszolút hebreocentrikus bibliatudományi szemlélet mellett a rabbinikus irodalom ellenfeleinek táborába tartozott.⁵⁷ Életművében túlnyomórészt antitrinitárius nézetek ellen harcolt, és nem kétséges, hogy Stancaró, Servet, Blandrata, majd Dávid Ferenc vonalában felismerte azt az utat, amely néhány évtizeddel halála után Péchi Simonhoz vezetett.

Magyarországi és erdélyi tanulók és tanárok a gráci egyetemen

BENDA KÁLMÁN

Andritsch Johan: *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz.* (1586—1782) Ein personalgeschichtlicher Beitrag zur Geschichte der Karl-Franzens Universität in der Jesuiten Periode. Graz 1965. 321 l. + 12 arckép + 1 térkép. (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark XXII Bd.)

Jóllehet Franz Krones az osztrák jezsuita rendtartomány történetét tárgyaló munkájában már a múlt század végén felhívta a figyelmet a magyarországi ellenreformáció és a gráci egyetem szoros kapcsolataira, s a két háború közti egyetemtörténeti tanulmányaiiban Barta István is rámutatott arra, hogy a XVI—XVII. század fordulójának katolikus hazai egyházi és világi értelmisége szinte kivétel nélkül Grácban nevelődött, mindaddig még az egyetem magyar diákjainak a névsorát sem állították össze. Veress Endre és Schrauf Károly nagy kiadványaikban a gráci egyetemre nem fordítottak figyelmet. Relkoviccs Néda 1933-ban *A Magyar Középkor* c. folyóiratban kiadta az egyetem magyar hallgatóinak névsorát 1640-ig, közlése azonban telve van olvasási hibákkal, úgyhogy alig használható. Ugyanakkor Franjo Francev már 1936-ban kiadta a horvát diákok teljes névsorát.

A gráci egyetemet Károly osztrák főherceg alapította 1586-ban, majd fia, Ferdinánd főherceg (1619-től II. Ferdinánd császár) emelte virágzóvá. Az egyetem kezdetétől fogva a jezsuiták kezén volt, s két fakultásból állt: bölcsészettudományiból és teológiaiból. Az ausztriai jezsuita rendtartományhoz tartozó osztrák örökös tartományok (Cseh- és Morvaország külön szervezetben élt) és a történelmi Magyarország területén ebben az időben a grácin kívül csak egy egyetem volt, a bécsi. Ez viszont az 1500-as évek második felében, a protestantizmus, az hajlott, és hosszas harc után csak 1624-ben került a jezsuiták irányítása alá. A harmadik egyetem, a Pázmány által alapított nagyszombati pedig csak 1635-ben indult. A XVI. század végén és a XVII. elején tehát a katolikus műveltség és az ellenreformáció szellemi központja ezen a tájon Grác volt. Jelentőségét még növelte, hogy alapításától kezdve külön nyomdával rendelkezett, s hogy Károly és Ferdinánd főherceg egyaránt gazdagon ellátták stipendiumokkal. A XVII. század második harmadától kezdve, amikor immár csak egyik a két, majd három katolikus egyetem közül, Grác jelentősége csökkent, és Bécs mögött erősen háttérbe szorult. A XVIII. század derekán azután megindult a gráci egyetem lassú elvilágiasodása is, mely a jezsuita rend feloszlata után feltartóztathatatlanná vált.

Ami a jelen kiadványt illeti, mindenekelőtt is köszönetet kell mondanunk a szerzőnek, a Grác melletti Judenburg gimnáziuma tanárának, hogy pótolva a magyar tudomány mulasztását, az anyakönyvi bejegyzések alapján nyomtatásban közreadta a gráci egyetem jezsuita korszakából, az alapítástól 1782-ig, a II. József kori átszervezésig a magyarországi és erdélyi diákok, valamint tanárok névsorát és életrajzi adatait.

Az említett korszakban, kereken 200 év alatt, mintegy 1500 magyarországi (Horvátország nélkül) és erdélyi diák járt Grácban, az egyetem tanárai közt pedig ugyanezen idő alatt 57 magyar tanított. A diákok —ahogy ezt a kötetben közzétett térkép szemléletesen mutatja— elsősorban Nyugat-Magyarország területéről kerültek ki, de akad köztük az ország minden részéből való. Társadalmi összetételük szerint feltűnően nagy a nemesek (76%) és ezen belül a főnemesek (16%) aránya. Ugyanakkor a polgárként bejegyzettek számaránya csak 17% körül volt, parasztfiú pedig az egész korszakban mindössze 23 akadt. (A protestáns egyetemekre kirajzó magyar peregrinus diákok társadalmi összetétele, ahogy tudjuk, ennek szinte éppen a fordítottja volt.)

⁵⁷ „... velink szemben az eretnekek hiába próbálnának a héber és görög nyelv irtóügyén kibúvót keresni, mondván, hogy a héber és a görög szöveg szerint így meg így van az igazság. Mert a mi egyházunkban a szent Biblia héber, görög... nyelven is megvan”. RMK. II. 91. Nagy Barna i. m. 224.

Szerkezetileg a kiadvány két részre tagolódik. Az első a diákokra vonatkozó bejegyzéseket közli évrendben, ahol lehetséges, kiegészítve a legfontosabb adatokkal, majd a fejezet végén találjuk a név- és helymutatót, továbbá a származási statisztikákat (21–247.) A második rész a magyar származású professzorok életrajzát, egyetemi tevékenységük jellemzését adja ugyan-csak időrendben, a végén névmutatóval (248–276.). Ehhez járul függelékként a gráci egyetemi nyomdában magyar szerzők által írt, vagy tárgyuknál fogva magyar vonatkozású kiadványok könyvészeti leírása. Végül „A gráci egyetem és a magyar barokk műveltség” címen a szerző összefoglalja kutatásai eredményeit. (289–321.)

A számunkra legfontosabb rész, az anyakönyvi bejegyzések alapján összeállított diák-névsor gondos, alapos, megbízható munka. A legnehezebb probléma a nevek olvasása és azonosítása volt. A neveket ugyanis általában bemondás alapján jegyezték föl, ennek következtében igen gyakran eltorzultak, van úgy, hogy csak helyesírásban (Schalamon, Seechi, Schözhény – Salamon, Szécsi, Széchényi helyett stb.), de nemegyszer hangzásban is (Sélanzi, Reuei, Kopasch, Boizmogoy – Szeleneczy, Révay, Kapás, Bácsmegyei helyett stb.). Ugyanez a név ahányszor bejegyzésre kerül, szinte annyi változatban írják (Heinal-Hainal; Tapulzay-Dopolzay; Kupcsani-Kopeziani-Kopschani stb.), s a helyes forma megállapítása a magyar genealógiában való nagy jártasságot igényel. A szerző névmegállapításai általában helyesek, csupán egy-két esetben tennénk korrekciót. (Így az 1608-ban beiratkozott Martinus Pötoe liber baro a Fridau helyesen Pethe, nem Pethő. Az ugyanezen családból való Stephanus Pötoe, helyesen Pethe, nem azonos a bécsi egyetemre 1616-ban beiratkozott Stephanus Petkőe de Gerse-vel, Gersei Pethő Istvánnal. Nicolaus Pornitz de Orthopa pedig aligha Perniczý, ahogy Relkovics Néda nyomán a szerző gondolja, sokkal inkább Perneszi de Osztopán). Jók és hasznosak a szerző rövid életrajzi kiegészítései, adatai, azonosítása megbízhatóak. (Bár azt aligha hihetjük, hogy az 1638-ban beiratkozott nobilis Paulus Orozh, a református vallású csieseri Orosz család leszármazottja, a későbbi thököliánus ungi alispán lett volna. A gráci diákokt inkább a Pozsony megyei katolikus balásfalvi Oroszok közt lehetne keresni. Homonnai Druegh György miért volt zeibersdorfi birtokos, 77.) A magyar irodalom fokozottabb bevonása nyilván meg néhány személy azonosítását és életrajzi adatainak összeállítását lehetővé tette volna.

Andritsch lelkiismeretes pontos munkája régi hiányt pótol, és elengedhetetlen kézikönyve lesz mindazoknak, akik a magyarországi ellenreformáció korának íróival foglalkoznak. Reméljük, a szerző nem hagyja abba munkáját, és egy következő kötetben közreadja a gráci egyetemi 1782 utáni magyar diákjainak a névsorát is.

Goethe és Magyarország

(Goethe újabb magyarországi vonatkozásai)

GYÖRGY JÓZSEF

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára híres és nemzetközi germanista körökben is ismert Goethe-gyűjteménye az értékes kéziratokon, relikviákon és egyéb ritkaságokon kívül több mint kétszáz Goethét ábrázoló képet is tartalmaz, melyek korabeli kiváló mesterek műveinek reprodukciói. A nagy költőt életének szinte minden periódusában megörökítették. A fiatal, a férfikorban levő és az öreg Goethe legkedveltebb modellje volt korának. Ismert és kevésbé ismert festők, szobrászok, litografusok, rézmetszők sikerült vagy kevésbé sikerült alkotásai bizonyítják ezt a tényt. Nehéz, de egyben felesleges is lenne a nagy költőről készített műveket szám szerint felsorolnunk, egyet azonban megállapíthatunk: a weimari „titánt” általában idealizálva, mint olimposzi magasságban lebegő vagy ülő alakit ábrázolták. Többek között így ábrázolta olaszországi tartózkodása idején Goethét korának híres és igen ismert festője, Johann Heinrich Wilhelm Tischbein (szakkörökben az úgynevezett Goethe – Tischbein) a római Campagna romjaival a háttérben, széles karimájú kalappal és tógaszerű redőzetes ruhával 1786/88. évben (az eredeti festmény Frankfurt am Main, Goethe szülővárosának múzeumában található, egy kiváló eredeti nagyságú másolat a weimari Goethe-ház egyik termében van, vagy ugyancsak Tischbein 1787-ben Goethet római lakásának ablakából kitekintve, a szoba belső perspektívájából ábrázolta. Johann Josef Schmeller, Goethe korának egy másik híres festője 1831-ben alkotott ismert festményén, az akkor már agg „titánt” állva, dolgozószobájában házi köntösében és mégis fenségesen ábrázolta, amint egyez titkárának, az ifjú Kräuternak (később weimari könyvtárigazgató) diktál. A francia szobrász, Pierre Jean David d'Angers 1829-ben fehér márványból készített kolosszális nagyságú fejszobra gigászi nagyságával jel-